

Suomen murteiden luettelo vuodelta 1920

Venäläinen oppinut, valtioneuvos FRIEDRICH ADELUNG (1768—1843), joka oli syntynyt Stettinin saksalaisia mutta oli muuttanut Venäjälle, julkaisi Pietarissa v. 1820 kaikkien tunnettujen kielten ja niiden murteiden luettelon »Uebersicht aller bekannten Sprachen und ihrer Dialekte».

Teoksen kielijaottelussa (s. 65) on »Tšuudilainen kielikunta», jonka hän on jakanut seuraavasti:

1. Tšuudit.¹

2. Suomalaiset.

Murteet:

a. Etelä-Suomen tai Turunmaan murteet:

a. Porin m.

β. Rauman m.

γ. Taivassalon (*Töffal-
asche*) m.

δ. Halikon m.

¹ K. A. Gottlund mainitsee (Otava II, 1832, s. 213) vatjan kielen synonyymina Tschudin kielen.

- ε. Uudenmaan m.
- b. Pohjalaiset murteet:
 - α. Hämeen m.
 - β. Satakunnan m.
- c. Savolaiset murteet:
 - α. Kaulirannan (*Gaulisch*) m.
 - β. Inkerinmaan m.
 - γ. Rautalammin m.
 - δ. Kajaanin m.
 - ε. Karjalan m., josta eroaa Aunuksen kielim.

Tässä yhteydessä voinee todeta lisäksi, että Adelung jakaa lapin kielen Tornion- ja Uumajanlapin murteisiin, viron kielen Tallinnan, Tarton ja Saarenmaan murteisiin ja liivin muinaisliivin ja kreeviiniin.

Näyttää siltä, että Adelung on saanut käytettäväkseen tiedot Erik Lencqvistin kirjoitelmasta *Etelä-Suomen murteista* (Tidn. Utg. Af Ett Sällsk. i Åbo 1777 s. 123—126); siinä mainitaan mm. Porin, Rauman, Taivasalon, Halikon ja Uudenmaan murteet. Mahdollisesti H. G. Porthanin »De praecipuis dialectis linguae fennicae» (1801) on saattanut lueteloa varten tarjota joitakin aineksia. Tällä haavaa en voi myöskään varmasti sanoa, kuka on välittänyt tiedot Adelungille.

Jo v. 1815 Adelung julkaisi Kataariina II:n kieliharrastuksista teoksen »Catherinens der Grossen Verdienste um die vergleichenden Sprachkunde». Siinä selostetaan tuon suuren kielitieteellisen yrityksen suorittajien työtä. Muiden joukosta (s. 27) tapaaamme maininnan, että tiedemies mies Hartwig-Ludwig Bacmeister (1790—1806) sai suomalaiset sanat kirkkoherra Krogiukselta. — Teok-

sessä on Inkerinmaan kielimurteen nimenä (s. 83) *Warugisch um Koporije* ja (s. 103) *Warägisch; im St. Petersburgischen Gouvernement*.

Krogius oli Viipurin arkki diakoni Samuelin poika, syntynyt 1728, opiskellut Turussa (kuuluen viipurilaiseen kansakuntaan) v:sta 1745, Kielin yliopistossa v:sta 1748 ja Jenassa 1750. Palattuaan kotikaupunkiinsa hän tuli sen katedraalikoulun subkon rehtoriksi 1751 ja sitten vararehtoriksi. Kun Krogius oli vihitty papiksi, hänet nimitettiin v. 1755 Pietarin suomalaisen seurakunnan kirkkoherraksi.¹

Krogius oli varmaan kielitaitoinen mies. Voidaan olettaa hänen osanneen saksan, suomen ja ruotsin ohella venäjääkin. »Suomalaisten kuulijoiden lisäksi oli kirkkoherra Krogiuksen hoitoon uskottu myös joukko virolaisia», kertoo seurakunnan historioitsija² ja tietää näiden heimolaisten liittyneen suomalaiseen kansanainekseen, koska heillä ei ollut kaupungissa omaa sielunpaimenta. »Heidän kiellensä ja suomen välinen eroavuus aiheutti kuitenkin sen, että heidän oli ylen vaikeata ymmärtää suomalaisen seurakunnan pappeja ja Krogiuksen yrittäessään perehtyä sekä Tallinnan että Tarton murteisiin piti usein turvautua venäjään.»

Merkitystä vailla ei liene sekään tieto, että kuuluisa maamiehemme Erik Laxman kuului Krogiuksen tuttavapiiriin.³ Krogius keräsi 286 suomen sanaa, jotka oli tarkoitettu Kataariina II:n kielitieteellisten julkaisujen toimitustyötä varten. Käsikirjoituksessa on suomalaisten äänteiden lausumisneuvoja.⁴

SULO HALTONEN

¹ JOH. E. ROOS *Släkten Krogius* (Hfors 1924, s. 28—33).

² E. G. EHRSTRÖM *Hist. Beskrifning öfver S:t Catrin och S:t Maria Församlingar, eller Swenska och Finska Församlingarna i S:t Petersburg* (Åbo 1829) s. 96.

³ WILH. LAGUS *Erik Laxman* (Hfors 1880) s. 14.

⁴ S. BULIČ *Očerk ist. jazykoznanija v Rossii I* (St. P. 1904) s. 455.